

Є. І. Макаренко, кандидат юридичних наук, професор
Дніпропетровського гуманітарного університету

ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ЗАКОНОДАВСТВА І ПРАКТИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті аналізується сутність затримання підозрюваного (обвинуваченого) в учиненні злочину як кримінально-процесуальний інститут і пропонуються шляхи розв'язання існуючих проблем.

В статье анализируется сущность задержания подозреваемого (обвиняемого) в совершении преступления как уголовно-правовой институт и предлагаются пути решения существующих проблем.

In the article the concept of detention of the crime suspected of feasant is analysed as criminally-judicial institute and the ways of decision of existent problems are offered.

Ключові слова. Затримання, захід забезпечення кримінального провадження, запобіжний захід, слідча дія, підозрюваний, кримінальний процес, криміналістика.

Вступ. Останнім десятиліттям у понятті затримання підозрюваного (обвинуваченого), ігноруючи спадкоємність, вітчизняний законодавець і вчені-процесуалісти схильні вбачати тимчасовий запобіжний захід, що полягає в 72-годинному ув'язненні затриманого шляхом поміщення його до ізолятора тимчасового тримання (далі – ІТТ). Утім традиційно затримання особи, підозрюваної (обвинуваченої) в учиненні злочину, вважалось процесуальною (слідчою) дією з притаманним їй організаційно-тактичним характером: володієш тактичними прийомами затримання злочинця в тій чи іншій ситуації – захопиш, доставиш і помістиш його до ІТТ, а ні – він утече. Тож вважаємо, що кардинальна зміна статусу “інституту затримання” (в редакції ч. 2 ст. 149 КПК 1960 р. і ч. 2 ст. 176 КПК України 2012 р.) призводить до втрати ним свого вихідного призначення в кримінальному процесі, адже він мало чим став відрізнятися від такого запобіжного заходу, як “взяття під варту”.

© Є. І. Макаренко, 2012

Загальнотеоретичні аспекти затримання осіб, підозрюваних (обвинувачених) у вчиненні злочину, та його практична реалізація завжди були предметом постійної уваги з боку вчених-процесуалістів і криміналістів. Відповідні рекомендації містяться в працях декількох поколінь учених, починаючи з І. Т. Тарасова (1875 р.), котрий заснував інститут затримання злочинця як поліцейський захід безпеки. Через сто років корисними публікаціями (на рівні монографічних і дисертаційних досліджень) із цієї проблематики зарекомендували себе біля півсотні вчених-процесуалістів і криміналістів, зокрема: В. В. Бабурін, І. А. Веретенников, В. М. Григор'єв, А. П. Гуляєв, Й. М. Гуткін, А. А. Давлетов, І. О. Дворяк, А. В. Колеснев, М. В. Луговец, К. В. Матісов, В. Ю. Мельников, Д. Я. Мирський, А. В. Ольшевський, А. В. Павлов, І. Л. Петрухін, Є. О. Підусов, М. В. Попков, І. О. Ретонських, О. І. Сергеев, А. Б. Смушкін, В. І. Тихоненко, Л. В. Франк, Ю. Д. Федоров, О. І. Цоколова, С. А. Шейфер, В. І. Янушко та ін. [1].

Менш інтенсивно досліджували ці проблеми також вітчизняні вчені. Так, на рівні наукових статей окремі аспекти затримання висвітлили А. Я. Дубинський (1973), М. М. Короткий (1977), В. М. Тертишник (1988), І. М. Бацько (2002), А. П. Черненко (2003), М. А. Погорецький (2007), М. М. Сербін (2008), Н. С. Карпов (2010), В. П. Бірюков (2010) та ін. [2].

Більш пильну увагу до проблем затримання як заходу кримінально-процесуального примусу виявили у своїх дисертаціях О. Г. Олександровський (“Задержание подозреваемого в совершении преступления и применение в отношении лица меры пресечения в виде заключения под стражу до предъявления ему обвинения”. – Київ, 1992); В. О. Малярова (“Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця”. – Харків, 2005); О. І. Білоусов (“Затримання підозрюваного як тимчасовий запобіжний захід у кримінальному процесі України”. – Одеса, 2006); О. К. Чернова (“Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину”. – Одеса, 2009) [3].

Проблемам затримання злочинців присвячено також монографічні дослідження В. І. Борисова, Н. В. Глинської, В. С. Зеленецького, О. Г. Шила (“Проблеми затримання та взяття під варту в процесі дізнання та досудового слідства в Україні” (2005) та Є. І. Макаренка (“Розшук і затримання підозрюваних (звинувачених) у наркобізнесі” (2005); “Теорія та практика встановлення й затримання осіб, якими вчинено злочин” (2011) [4].

Завдяки науковим працям зазначених учених “інститут затримання злочинців” має свою юридичну історію, що бере витоки з того далекого часу, коли “затримання” мало вагомий статус слідчої дії. Проте зі вступом України до Ради Європи, прийняттям Конституції України 1996 р. і проведенням у зв'язку із цим малої судової реформи 2001 р. “інститут затримання” осіб, підозрюваних (обвинувачених) у вчиненні

злочинів, на законодавчому рівні змінився настільки, що перестав відповідати своєму вихідному призначенню. Все це робить украй необхідною подальшу наукову розробку цієї проблематики.

Постановка завдання. Досліджуючи питання затримання підозрюваних (обвинувачених) у вчиненні злочинів, ми переконалися в тому, що “затримання” належить до тих правових явищ, існування яких постійно супроводжується низкою проблем. Тому головна мета цієї статті – дослідження витоків проблем затримання підозрюваних. Для досягнення поставленої мети в ході дослідження зроблено спробу виконати таке завдання: визначити правову природу затримання і сучасні уявлення щодо суті та змісту затримання в теорії кримінально-процесуального права та криміналістики.

Результати дослідження. Чинний КПК України не містить тлумачення терміна “затримання”, за винятком того, що воно є заходом забезпечення кримінального провадження (п. 8 ч. 2 ст. 131 КПК) і тимчасовим запобіжним заходом (ч. 2 ст. 176 КПК). На жаль, щодо цього немає спільної думки в спеціальній літературі. Так, більшість учених, у тому числі й автор цієї статті вбачають у “затриманні” слідчу (розшукову) дію та, відповідно, спосіб збирання доказів [5]. Дехто здавна заперечує цю думку, стверджуючи, що “затримання” не містить ані пошукових, ані пізнавальних, ані посвідчувальних операцій [6], з чим ми аж ніяк не можемо погодитися. Зрештою, останнім десятиліттям виділилася й така категорія авторів [7], яка під впливом змін, внесених до КПК України в 2001 р., змінила і своє ставлення до “затримання”, позиціонуючи думку, що воно є не процесуальною (слідчою) дією, а запобіжним заходом, уживаним під час кримінального провадження для забезпечення належної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого. Так, деякі автори, прагнучи переконати зацікавленого читача в тому, що затримання підозрюваного є нічим іншим як запобіжним заходом, котрий полягає в ізоляції затриманого шляхом його поміщення до ІТТ строком до 72 годин, у своїх роздумах суперечать не лише собі, а й здоровому глузду. Наприклад, О. Л. Протопопов стверджує, що “не можна розцінювати як затримання піймання підозрюваного чи обвинуваченого, який утік з ІТТ, СІЗО чи з-під конвою. Його процесуальне становище визначено, запобіжний захід обрано ще до втечі, тому дублювати його немає потреби” [8].

Важко віднайти здоровий глузд у наведеному міркуванні, і це, на жаль, є наслідком невиправданої підміни суті “затримання” аналогічним “взяття під варту”. Виходить, що затримувати (ізолювати) утікача немає необхідності, оскільки він давно вже перебуває під вартою (чи в ув’язненні). Але у наведеній ситуації, коли злочинець утік, переховується і в інтересах правосуддя його вкрай необхідно впіймати, існує потреба не в ізоляційному запобіжному заході (який дійсно раніше був обраний), а в організаційно-тактичних діях зі встановлення місцезнаходження втікача, його фізичного захоплення й доставки до органу кримінального переслідування. Невже комусь із фахівців не зрозуміло, що на відміну від досить безпечних превентивних заходів – відібрання підписки про невийзд, застави, передачі на поруки тощо, діям з фізичного захоплення злочинців властивий специфічний організаційно-тактичний характер (відповідні прийоми підготовки, безпосереднього захоплення злочинця, фіксації важливих обставин затримання та його доставляння до міліції для вжиття заходів в інтересах кримінального судочинства). Вважаємо, що саме ці дії становлять суть “кримінально-процесуального затримання”.

Усі розбіжності в поглядах на суть “затримання” багато в чому зумовлені тим, що ні “Етимологічний словник української мови”, ні “Тлумачний словник” [9] не містять давно й широкоживаних у законодавстві й на практиці термінів “затримання”, “затримувати”. Проте, якщо звернутися до “Словника Ожегова” або “Тлумачного словника живої великоруської мови Володимира Даля”, неважко переконатися в тому, що терміни “затримання”, “затримувати” тлумачаться як “зупиняти, не пускати, не давати волі, ходу, перешкодити руху кого-небудь, затримувати когось” [10]. Безперечно, що йдеться про фізичне затримання людини, а не про обмеження її волі шляхом ізоляції (взяття під варту). Тому перейменування “затримання” у тимчасовий запобіжний захід – хибний крок українського законодавця.

Утім на практиці затримання зовсім не втратило свого небезпечного характеру. Автор цієї статті знайомий зі слідчо-оперативною роботою аж ніяк не з чужих слів, тому цілком переконаний, що саме брак відповідних тактико-криміналістичних знань і навичок, необхідних співробітникам міліції для ефективного виконання службових обов’язків, часто зумовлює їх неготовність адекватно діяти в екстремальній ситуації, особливо пов’язаній із затриманням злочинців на місці злочину або в результаті їх переслідування. Цей невтішний висновок побічно підтверджується тим безперечним фактом, що за роки незалежності в Україні під час виконання службових обов’язків, переважно пов’язаних із затриманням злочинців, близько тисячі працівників міліції загинули і понад сім тисяч отримали каліцтва. Середній вік загиблих – 25–27 років. Серед служб найвідчутніші втрати несуть співробітники КР, ДАІ, ДІМ і ДСО [11].

Тож шануймо світлу пам’ять загиблих вартових правопорядку! Скільки ще їх має загинути, аби вчені, керівники силових відомств і парламентарі зрозуміли, що кримінально-процесуальне затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів (розшукуваних обвинувачених, засуджених або таких, що втекли з місць позбавлення волі), слід розглядати не як ізоляційний запобіжний захід (адже існує “взяття під варту” або “домашній арешт”), а в традиційному розумінні – як комплекс дій із захоплення, обеззброєння й доставки затриманого до компетентного органу, що супроводжується фіксацією факту, обставин і результатів затримання шляхом відеозапису та їх остаточного юридичного оформлення у вигляді відповідного протоколу. Саме таке розуміння дає можливість не лише отримувати важливі докази в процесі затримання підозрюваного, але й використати їх надалі для доказу його провини. Не випадково цими міркуваннями керуються співробітники СБУ, кримінальної та податкової міліції в повсякденній практиці для виявлення неочевидних злочинів і викриття злочинців. Часто затримання особи на місці злочину стає остаточною й досить ефективною точкою в процесі документування її злочинної діяльності. Наприклад, завчасно

сплановане затримання вимагача або хабарника на місці злочину – в момент отримання хабара або відразу ж після цього, – один із дійових способів його викриття, оскільки дає можливість зафіксувати факт передачі й вилучення в нього предмета хабара (чи його відвертого викиду, знищення тощо). При цьому факт затримання на місці злочину чинить таку різючу психологічну дію на хабарника, що він вимушений зізнатися у злочині.

Висновки. Очевидно, що інститут затримання осіб, підозрюваних (обвинувачених) у вчиненні злочинів, регулює складні процеси стосунків, що виникають між людиною, суспільством, державою і навіть світовою спільнотою. Цілком природно, що міра досконалості цього інституту потребує наукового переосмислення через призму вимог Європейської Конвенції з прав людини 1950 р., нової Конституції України і внесених змін до чинного КПК, в частині неоднозначності, а то й повної відсутності тлумачення деяких теоретично й практично значущих аспектів процесуальної регламентації та практики затримання злочинців. Прогресивніше цей інститут виражений у законодавстві та практиці його застосування в Російській Федерації, США та інших країнах. Так, із численних кінобойовиків ми добре знаємо процедуру затримання громадянина, що існує в Америці. При цьому ми чітко уявляємо собі “крутого” полісмена або агента ФБР, який зі зброєю в руках голосно командує правопорушникові: “Freeze! Police! (FBI)”, тобто “Ані руш! Поліція! (ФБР)”. Проте всі подальші дії полісмена – перевірка документів, одягання наручників, обшук, доставляння до поліцейської дільниці, допит тощо можуть виявитися безпідставними і навіть протиправними, якщо особі, підозрюваній у вчиненні злочину, ще на етапі фізичного затримання не буде оголошено так звані “попередження Міранди”, що втілюють у собі конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина в кримінальному процесі.

Попри те, що дана проблема майже аналогічно розв’язана в нормах Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. і деяких відомчих наказах [12], усе ж створення національних процедур на кшталт “попереджень Міранди”, поза сумнівом, сприяло б удосконаленню “інституту затримання” у вітчизняній юриспруденції.

- Наведені у ч. 2 ст. 207 і ч. 1 ст. 208 КПК України ситуації затримання без ухвали суду слід розглядати виключно як підстави для фізичного захоплення особи, підозрюваної в учиненні злочину, та її доставки до органу досудового розслідування з метою з’ясування причетності до злочину та інших обставин справи, або як підстави проведення слідчої (розшукової) дії “затримання на місці злочину”, спрямованої на припинення злочину й фіксацію (закріплення) його слідів. Водночас ці підстави доцільно вважати бездоказовими і неприйнятними для ухвалення рішення про взяття підозрюваного під варту з помещенням до ІТТ строком до 72 годин.

- Ураховуючи, що мета короточасної ізоляції особи, підозрюваної (звинуваченої) в учиненні злочину, шляхом помещення її до ІТТ – це передбачені КПК України запобіжні заходи “домашній арешт” і “взяття під варту”, законодавцеві доцільно виключити “затримання” з переліку запобіжних заходів, надавши йому статус невідкладної процесуальної (слідчої) дії, спрямованої на примусове забезпечення участі суб’єкта злочину в кримінальному процесі та отримання доказів, що викривають його в злочині, шляхом захоплення останнього на місці скоєння злочину або в результаті оголошення в розшук. Ця пропозиція витікає з диспозицій ст. 38 КК України як норми матеріального права, що безпосередньо регулює громадські відносини, а відтак, норми КПК України, що регулюють порядок застосування державним органом зазначеної норми матеріального права в кримінальному процесі, не можуть їй суперечити.

Отже, кримінально-процесуальне затримання особи за підозрою в учиненні злочину існує і йому, безумовно, властиві всі ознаки процесуальної (слідчої) дії [13, 7–19]. А раз воно має свою мету, завдання, підстави й умови, організаційно-тактичні прийоми проведення, процесуальний порядок оформлення його ходу й результатів і є важливим процесуальним способом отримання фактичних даних у кримінальній справі, то складений за підсумками затримання протокол, будучи процесуальним носієм фактичних даних, що мають доказове значення, задовольняють вимоги допустимості й достовірності, безперечно, є джерелом доказів.

- За чинним КПК “затримання” властиво двом стадіям кримінального процесу – до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і власне досудовому розслідуванню. З огляду на це, затримання на першій стадії доцільно іменувати *фізичним* (або дослідчим). Особливості діяльності в цій стадії надають затриманню своєї специфіки у вигляді фактичного обмеження свободи пересування особи, підозрюваної в учиненні злочину, шляхом її захоплення, доставлення й утримання в приміщенні міліції, які є складовими (хоча й не завжди обов’язковими) елементами кримінально-процесуального затримання. Оскільки затримання застосовується у сфері кримінального судочинства, остільки всі його елементи мають не адміністративний, як помилково вважають деякі юристи, а кримінально-процесуальний характер. Тут фізичне затримання вперше втілюється у форму юридичного акта, наприклад, рапорту, протоколу-заяви суб’єкта затримання, яким у більшості випадків не є особа, яка здійснює кримінальне переслідування. Адже згідно з чинним законодавством України в ситуаціях безпосереднього виявлення суспільно небезпечного діяння (чи особи, оголошеної в розшук) фізичне затримання злочинця може здійснюватися (згідно з п. 5 ст. 11 Закону України “Про міліцію”, п. 5 ст. 8 Закону України “Про ОРД” і чч. 2–3 ст. 207 КПК) не лише уповноваженими співробітниками правоохоронних органів, але й будь-якою фізичною особою. Звичайно, ці дії можуть виконуватися й до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тоді сам факт затримання підозрюваного має служити підставою для ухвалення такого рішення (ч. 1 ст. 214 КПК).

Затримання ж на стадії досудового розслідування необхідно вважати *юридичним* затриманням (слідчою дією). У цій стадії фізичне затримання набуває своєї повної юридичної реалізації як кримінально-процесуальна дія, спрямована на викриття підозрюваного в учиненні злочину (цю ж мету має особистий обшук, огляд, пред'явлення для впізнання тощо), й утілюється в процесуально-правову форму – протокол затримання підозрюваного.

• На практиці між фізичним і юридичним затриманням неминуче існує часовий інтервал, вимірюваний годинами, а іноді й днями, що й досі становить абсолютну “правову порожнечу”, бо в українському законодавстві немає норми, яка б у цей період визначала статус затриманої особи. Адже підозрюваний як самостійна процесуальна фігура зі своїми правами й обов'язками з'являється лише у двох випадках (ч. 1 ст. 42 КПК). У всіх інших випадках особа, запідозрена в учиненні злочину, виступає в кримінальному процесі як особа, що дає пояснення, або ж допитується як свідок, який не має при цьому процесуальних прав для захисту від висунутої підозри. Таке становище не можна визнати нормальним, адже саме тут людина частенько виявляється жертвою свавілля й беззаконня з боку співробітників міліції (патрульних міліціонерів і військовослужбовців, дільничних інспекторів міліції, оперативних чергових та ін.) [14]. Усунути зазначену “правову порожнечу” досить легко, слід лише внести до ст. 42 КПК України зміну, яка б дозволила тлумачити поняття “підозрюваного” як особи, відносно якої у справі є дані щодо здійснення нею злочину, але їх недостатньо для притягнення її як обвинуваченого.

• З криміналістичного погляду, затримання було й залишається невідкладною тактичною операцією [15], що має за мету захоплення злочинця на місці злочину або в результаті його розшуку, яка полягає в безпосередньому зближенні, фізичному захопленні, обеззброєнні й доставлянні підозрюваного (розшукуваного обвинуваченого чи засудженого) до найближчого відділення міліції для забезпечення його участі в слідчих діях і виконання інших процесуальних рішень в інтересах кримінального судочинства.

Щодо тривалості й результативності фізичного затримання, то вони, зазвичай, цілком залежать від наявності в суб'єктів затримання відповідних організаційно-тактичних, психологічних і фізичних навичок здійснення цієї тактичної операції. До речі, розмірковуючи над відповідними детермінантами, не можемо замовчати того факту, що вітчизняні навчальні заклади МВС, які ще років 20 тому здійснювали всебічний (процесуальний, криміналістичний, психологічний, фізичний) вишкіл курсантів із теми “Тактика затримання злочинців”, нині цим питанням практично уваги не приділяють. Єдиний приємний виняток – це відпрацювання курсантами прийомів затримання в рамках “САМБО” – спеціальної фізичної підготовки, хоча в останній, як відомо, домінує голий практицизм, а не правова “теорія затримання”. Причину такого занепаду ми вбачаємо в тому, що із втратою статусу слідчої дії “затримання” автоматично було виключено зі змісту типової навчальної програми (розділу “Криміналістична тактика”), оскільки питання практичної реалізації “запобіжних заходів” ніколи не становили предмет криміналістики. На додаток, за останні два десятиліття майже втричі скоротився і сам обсяг “Криміналістики” як навчальної дисципліни про спеціальні засоби й методи розкриття й розслідування злочинів, тактики слідчих дій. Переконані, що все це, як і нинішнє законодавче трактування “кримінально-процесуального затримання”, не сприяє ефективній протидії злочинності в Україні.

Література

1. Франк Л. В. Задержание и арест подозреваемого в советском уголовном процессе (Уголовно-процессуальное и криминалистическое исследование). – Душанбе : Таджикский гос. Ун-т, 1963. – 263 с.; Шейфер С. А. Доказательственное значение задержания подозреваемого / С. А. Шейфер // Соц. законность. – 1972. – № 3. – С. 56; Егоязе. Следственные действия: система и процессуальная форма. – М. : Юрид. лит., 1981. – 128 с.; Федоров Ю. Д. Тактика задержания / Федоров Ю. Д. – Ташкент, 1975; Сергеев А. И. Задержание лиц, подозреваемых в совершении преступления, по советскому уголовно-процессуальному закону / Сергеев А. И. – Горький, 1976. – 60 с.; Гуткин И. М. Актуальные вопросы уголовно-процессуального задержания : учеб. пособие / Гуткин И. М. – М. : Акад. МВД СССР, 1980. – 86 с.; Янушко В. И. Тактика задержания подозреваемых / Янушко В. И. – Минск, 1981; Петрухин И. Л. Задержание // Проблемы кодификации уголовно-процессуального права / Петрухин И. Л. – М. : ИГПАН СССР, 1987. – С. 51–65; Гуляев А. П. Задержание лиц, подозреваемых в совершении преступления : учеб. пособие / Гуляев А. П., Данилюк С. А., Забарин С. Н. ; под общ. ред. А. П. Гуляева. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – 44 с.; Григорьев В. Н. Задержание подозреваемого органами внутренних дел / Григорьев В. Н. – Ташкент, 1989; Задержание вооруженных преступников : учеб. пособие / В. И. Янушко, В. А. Круглов, С. П. Бабовоз, Г. М. Дворник. – Минск : Академия милиции МВД РБ, 1994. – 55 с.; Дворяк И. А. Тактика личного задержания преступника и применения приемов самозащиты без оружия : учеб. пособие / Дворяк И. А. – М. : Моск. юрид. ин-т, 1996; Веретенников И. А. Задержание подозреваемого как комплексный правовой институт : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Веретенников И. А. – Москва, 2001. – 202 с.; Ретюнских И. А. Процессуальные проблемы задержания лица по подозрению в совершении преступления : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ретюнских И. А. – Екатеринбург, 2001. – 172 с.; Пидусов Е. А. Задержание подозреваемого по делам о незаконном обороте наркотических средств и психотропных веществ: Процес. и криминалистические аспекты : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Пидусов Е. А. – 2002. – 152 с.; Луговец Н. В. Задержание подозреваемого и иные меры процессуального принуждения : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Луговец Н. В. – Саратов, 2004. – 203 с.; Мельников В. Ю. Задержание подозреваемого : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Мельников В. Ю. – Краснодар, 2004. – 169 с.; Матисов К. В. Задержание и доставление в ОВД лиц, подозреваемых в совершении преступлений : учебно-методическое пособие / Матисов К. В. – Челябинск : Челяб. юрид. ин-т МВД России, 2005; Ольшевский А. В. Задержание подозреваемого как мера

уголовно-процесуального принуждения : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ольшевский А. В. – Москва, 2006; *Колеснев А. В.* Физическое задержание правонарушителей с использованием подручных средств : учебно-методическое пособие / Колеснев А. В., Новиков А. Н., Литвиненко М. И. – Домоделово (Московская обл.) : ВИПК МВД России, 2007; *Попков Н. В.* Задержание подозреваемого и обвиняемого как вид государственного принуждения : дисс. ... кандидата юридических наук : 12.00.09 / Попков Н. В. – Нижний Новгород, 2007; *Цоколова О. И.* Теория и практика задержания, ареста и содержания под стражей в уголовном процессе : автореф. дисс. на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. И. Цоколова. – М. : Гос. учреждение ВНИИ МВД РФ, 2007; *Смушкин А. Б.* Задержание в структуре тактической операции при расследовании преступлений / Смушкин А. Б. – Саратов : Саратовская гос. акад. права, 2008; *Павлов А. В.* Задержание обвиняемого, находящегося в розыске : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Павлов А. В. – Омск, 2009. – 223 с.; та ін.

2. *Дубинский А. Я.* Некоторые вопросы правовой регламентации задержания подозреваемого в совершении преступления // Материалы теоретической конференции по итогам научно-исследовательской работы профессорско-преподавательского состава за 1972 год / Дубинский А. Я. – К. : Киевская ВШ МВД СССР, 1973. – С. 87–92; *Короткий Н. Н.* Задержание лица, подозреваемого в совершении преступлений / Короткий Н. Н. – К. : Изд-во МВД УССР, 1977; *Тертышник В. М.* Задержание подозреваемого: содержание и процессуальная форма / Тертышник В. М. // Вопросы уголовного процесса и криминалистики. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988; *Бацько І. М.* Кримінально-процесуальні аспекти затримання підозрюваного / Бацько І. М. // Україна між минулим і майбутнім : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – К. : Вид-во НАВС України, 2002. – С. 138–145; *Черненко А. П.* Кримінально-процесуальне затримання особи: слідча дія чи запобіжний захід? / Черненко А. П. // Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Донецьк, 13 грудня 2002 р. – Донецьк : ДІВС, 2003. – С. 125–132; *Погорецький М. А.* Затримання підозрюваного: проблеми обґрунтування рішення / М. А. Погорецький // Юридичний радник. – № 6 (20). – С. 92–97; *Сербін М. М.* Затримання підозрюваного в кримінальному процесі: порівняльно-правовий аналіз / М. М. Сербін // Право і суспільство. – 2008. – № 5. – С. 88–90; *Карпов Н. С.* Питання затримання обвинуваченого, який перебуває в розшуку [Електронний ресурс] / Карпов Н. С. – Режим доступу : 2010_3/karpov.htm; *Бірюков В. П.* Юридична природа затримання: постановка проблеми. // Форум права. – 2010. – № 4 [Електронний ресурс] / Бірюков В. П. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10bvpzpp.pdf>; та ін.

3. *Александровский А. Г.* Задержание подозреваемого в совершении преступления и применение в отношении лица меры пресечения в виде заключения под стражу до предъявления ему обвинения : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. Г. Александровский. – К. : Киевск. гос. ун-т. – 1992. – 26 с.; *Малярова В. О.* Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. О. Малярова. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2005. – 20 с.; *Білоусов О. І.* Затримання підозрюваного як тимчасовий запобіжний захід у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. І. Білоусов. – Одеса, 2006; *Чернова А. К.* Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. К. Чернова. – Одеса, 2009.

4. Проблемы затримання та взяття під варту в процесі дізнання та досудового слідства в Україні / [В. І. Борисов, Н. В. Глинська, В. С. Зеленецький, О. Г. Шило]. – Х. : Східно-регіон. центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 352 с.; *Макаренко Є. І.* Розшук і затримання підозрюваних (звинувачених) у наркобізнесі : навч. посібник / Макаренко Є. І. – Дніпропетровськ : Юрид. академія МВС, 2005 – 148 с.; *Його ж.* Теорія та практика встановлення й затримання осіб, якими вчинено злочин : монографія / / Макаренко Є. І. – Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – 468 с.

5. *Чувилев А. А.* Производство следственных действий. Уголовный процесс : учебник для вузов / Чувилев А. А. ; под ред. В. П. Божьева. – М. : Спак, 1998. – С. 286–288; *Громов Н. А.* Уголовный процесс России / Громов Н. А. – М., 1998. – С. 307; *Шибіко В. П.* Слідчі дії / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. // Кримінальний процес України. – К. : Либідь, 1999. – С. 244; *Щерба С. П.* Дознание / С. П. Щерба // Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР ; под ред. В. М. Лебедева. – 3-е изд. – М. : Спак, 2000. – С. 255; *Малярова В. О.* Сутність затримання як слідчої дії / В. О. Малярова // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ : Спецвипуск. – Харків : НУВС, 2000. – С. 133–136; *Макаренко Є. І.* Розшук і затримання підозрюваних (звинувачених) у наркобізнесі : навч. посібник / Макаренко Є. І. – Д. : Юрид. академія міністерства внутр. справ, 2005. – С. 83; *Тертышник В. М.* Кримінально-процесуальне право України : підручник / Тертышник В. М. – 5-те вид., доп. і перероб. – К. : А.С.К., 2007. – С. 421; та ін.

6. *Абдумаджидов Г. А.* Расследование преступлений / Абдумаджидов Г. А. – Ташкент, 1986. – С. 104; *Григорьев В. Н.* Задержание подозреваемого органами внутренних дел : учеб. пособие / Григорьев В. Н. – Ташкент, 1989. – С. 7–8; та ін.

7. *Черненко А. П.* Кримінально-процесуальне затримання особи: слідча дія чи запобіжний захід? / А. П. Черненко // Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Донецьк, 13 грудня 2002 р.) – Донецьк : ДІВС, 2003. – С. 125–132; *Черненко А. П.* Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / А. П. Черненко. – Х., 2004. – С. 9; *Лобойко Л. М.* Кримінально-процесуальне право : навч. посібник для підгот. до держ. іспиту / Лобойко Л. М. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 86; *Чернова А. К.* Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. К. Чернова. – Одеса : Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2009 / А. К. Чернова. – С. 11 ; та ін.

8. *Протопопов А. Л.* Основания уголовно-процессуального задержания / А. Л. Протопопов // Правоведение. – 2006. – № 4. – С. 135.

9. Етимологічний словник української мови : в 7 т. – Т. 2. – С. 242, 296 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnuk.htm.

10. Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=8129>; <http://slovardalja.net/word.php?wordid=8603>.

11. Из промови міністра внутрішніх справ України 20.08.2010 р. з нагоди вшанування пам'яті міліціонерів, загиблих під час виконання службових обов'язків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/396277>;

4C0225 C537471C32F133CB682; Тижневик МВС України “Іменем закону” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.archive.imzak.org.ua/index.php/232/m1250843754/>.

12. Про затвердження Тимчасового положення про організацію служби спеціальних моторизованих військових частин міліції, військових частин спеціального призначення і підрозділів оперативного призначення внутрішніх військ МВС України : наказ МВС України № 521 от 05.07.2005 р.

13. *Лобойко Л. М.* Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій : монографія / Л. М. Лобойко, А. П. Черненко. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2005. – С. 7–19.

14. Так, минулого року за незаконне затримання й побиття затриманих громадян до суду було притягнуто 62 співробітники МВС. Хоча, насправді, подібних випадків у міліцейській практиці налічується сотні тисяч. Пам'ятається, экс-міністр внутрішніх справ України Юрій Луценко звинувачував один із телеканалів у розгортанні упередженої “кампанії проти міліції” за цикл передач про тортури в МВС (щоправда, згодом, він цьому ж каналу подякував за допомогу у виявленні “перевертнів”). – *Пытки в МВД: Где искать управу на милицию?* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://gazetavv.com/news/12761-pytki-v-mvd-gde-iskat-upravu-na-militsiyu-250220_11101600.html; <http://www.segodnya.ua/news/14085170.html>; та ін.

---

¹¹ *Тактичну операцію* в криміналістиці визначають як комплекс погоджених і взаємозалежних процесуальних (слідчих) дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів, об'єднаних загальним задумом, спрямованих на виконання конкретного завдання розслідування і обумовлених цією метою та слідчою ситуацією, що створилася. Такими, наприклад, є тактичні операції із затримання злочинця в момент отримання хабара чи під час вилучення ним із тайника викраденого майна та ін. (Див. : *П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.* Криміналістика : підручник ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – С. 265–266).